

Berättande bilder – talande böcker

”Berättande bilder – talande böcker” är namnet på en satsning på lässtimulans och stärkt samarbete mellan skolbibliotek och fritidshem i ett antal grundskolor i Stockholms stad. Satsningen är initierad av Mediateket och genomfördes för första gången hösten 2019. Detta pm handlar om den andra omgången av satsningen som genomfördes läsåret 2022–2023.

Sammanfattning

Omgång två av satsningen "Berättande bilder – talande böcker" genomfördes under läsåret 2022–2023 och involverade totalt 16 av stadens grundskolor. Syftet var att stimulera elevernas läsintresse, främja samarbete mellan skolbibliotek och fritidshem samt sprida lässtimulerande metoder för att arbeta med bilderböcker. Satsningen var en del i implementeringen av Stockholms stads skolbiblioteksplan 2021–2024.

I början av satsningen fick de deltagande skolorna varsitt bokpaket med sju särskilt utvalda bilderböcker. I arbetet med dessa bilderböcker utforskades olika estetiska uttrycksformer, digitalt skapande samt olika former av textsamtal och berättande. Även lekens betydelse för språkutveckling gavs en framträdande roll. Under läsårets gång bidrog Mediateket bland annat med inspiration och kompetensutveckling och deltagarna gavs möjlighet att diskutera och dela erfarenheter genom ett gemensamt Team.

Resultaten vid läsårets slut visar att deltagarna tillsammans använt sig av många olika arbetsmetoder och uttrycksformer i arbetet med bilderböckerna, så som bild, drama och boksamtal. Deltagarna upplever att arbetet med bilderböckerna bidrog till läs- och språkutveckling samt stimulerade elevernas fantasi och diskussioner om känslor och tankar. Den stora utmaningen var att hitta tid till gemensam planering mellan skolbibliotek och fritidshem. Samarbetet ökade dock på flertalet skolor och skolläringens stöd har haft stor betydelse för möjligheten att öka samarbetet. Flera av deltagarna uttrycker att de planerar att fortsätta samverka kring läsning och läsfrämjande även efter satsningens slut.

Bakgrund och beskrivning av satsningen

Information om satsningen samt inbjudan att delta skickades ut till skolbiblioteksansvariga samt skolledare på alla stadens kommunala grundskolor under våren 2022. Grundläggande krav för att få vara med var att skolledningen hade gett sitt godkännande och att det fanns deltagande personal från både fritidshem och skolbibliotek. Ett nära samarbete mellan skolbibliotekarier och skolans övriga pedagogiska personal kan leda till bättre förutsättningar att forma undervisning som stödjer elevernas kunskapsinhämtning (Limberg, Hultgren & Johansson, 2021).

Följande skolor anmälde sig och har deltagit i olika stor omfattning, två skolor har ej fullföljt satsningen på grund av personalförändringar i skolbiblioteken:

1. Alviksskolan
2. Askebyskolan
3. Björkhagens skola
4. Blackebergsskolan
5. Elinsborgsskolan
6. Gullingskolan
7. Hagsåtraskolan
8. Husbygårdsskolan
9. Högalidsskolan
10. Johan Skytteskolan
11. Lillholmsskolan
12. Maltesholmsskolan
13. Rågsveds grundskola
14. Smedshagsskolan
15. Solhemsskolan
16. Örbyskolan

Arbetet på skolorna har genomförts under höstterminen 2022 och vårterminen 2023. Medioteket har löpande under arbetets gång bidragit med inspiration och kompetensutveckling. Totalt fem träffar för alla deltagare har anordnats med fokus på digitalt skapande, estetiska uttrycksformer, lekens betydelse samt textsamtal. Vid varje fysiskt tillfälle gavs också tid till gemensam planeringstid skolvis.

Träff 1 – Introduktion till att arbeta med bilderböcker och presentation av satsningens utvalda böcker, med smakprov på olika arbetsmetoder. Genomgång av Teams samt workshop om videoredigeringsprogrammet iMovie.

Träff 2 – Workshop i Sitting drama samt animering. Den senare under ledning av Elisabet Jonsved, film- och mediepedagog på Mediateket.

Träff 3 – Föreläsning om språkutveckling och lekens viktiga roll, av Richard Hultén och Birgitta Thorander från FoU-enheten.

Träff 4 – Om boksamtal, digital träff via Teams.

Träff 5 – En avslutande träff där skolorna redogjorde för varandra vad de arbetat med under året.

Skolbibliotekspersonalen har bjudits in till två särskilda träffar för att kunna prata mer med varandra om sin specifika roll för satsningen på skolan. Mediateket har även erbjudit stöttning på plats på skolorna samt tillhandahållit ett gemensamt Team för erfarenhetsutbyte, dokumentation och inspiration kring olika arbetssätt.

De lässtärkande arbetssätt som introducerats inom satsningen har framför allt utgått från följande läroplansskrivningar ur centralt innehåll för fritidshemmet (Lgr22 kap 4):

- *Samtala, lyssna, ställa frågor samt framföra egna tankar, åsikter om olika områden t ex etiska frågor om vardagliga händelser.*
- *Samtala om olika typer av texter.*
- *Skapande genom estetiska uttrycksformer, t ex lek, bild, musik, dans och drama.*

Detta pm beskriver och analyserar vad som skett under arbetet med satsningen och baserar sig i huvudsak på:

- Samtal/mejlkontakt med deltagande personal på skolorna
- En enkätundersökning som skickats ut till samtliga deltagare efter satsningens avslutning
- Besök på skolor
- Aktiviteter på Teams
- Träffarna på Mediateket
- Mejlkontakt med rektorer på deltagande skolor

Syfte

Syftet med satsningen har varit att bidra till att stimulera elevernas intresse för läsning samt att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och fritidshem. Vidare syftade satsningen även till att utveckla och sprida lässtimulerande metoder för att arbeta med bilderböcker i de tidiga skolåren.

Satsningen syftar också till att bidra till skolornas implementering av [”Skolbiblioteksplan för skolor och förskolor i Stockholms stad 2021–2024”](#). I planen står det att: *Skolor i Stockholms stad ger alla elever tillgång till skolbibliotek med ett uttalat pedagogiskt uppdrag när det gäller läs- och språkutveckling och medie- och informationskunnighet. Vidare står det att rektor ska säkerställa att: personal på skolan och fritidshemmet använder skolbiblioteket i undervisningen och bidrar i planering och utformning av biblioteksverksamheten.*

Bilderböckerna

Vad är egentligen en bilderbok? Litteraturforskare Ulla Rhedin, som anses vara Nordens främsta expert i ämnet, har i sin avhandling följande definition: ”En bok som i skönlitterärt syfte vill berätta en historia genom en kombination av text och bilder, så att det förekommer minst en bild per uppslag” (Rhedin, 1992).

Bilderboken är en egen konstform med stor spännvidd i ämnen och läsarålder. Bilderna kan både förstärka texten och motsäga den. Generellt är bilderböcker bra att arbeta med i skolan av flera skäl. Bland annat kan de läsas flera gånger och nya saker kan upptäckas efterhand. De går också snabbare att läsa än kapitelböcker, är bra underlag för boksamtal och hjälper oss att träna vår visuella litteracitet, det vill säga vi får träna på att läsa bilder och se samband mellan text och bild. (Edwards, 2019)

Merparten av bilderböckerna som satsningen utgår ifrån är textlösa böcker, så kallade *silent books*. Silent books ger stor frihet vid samtal om böckerna. När berättelsen ska tolkas utan tillgänglig text aktiveras fantasin. Det finns inget rätt eller fel.

Samtliga deltagande skolor har fått fem exemplar vardera av dessa sju bilderböcker:

- *Gropen* av Emma Adbåge
- *Resan* av Aaron Becker
- *Pojken och huset* av Maja Kastelic
- *Shadow* av Suzy Lee
- *Den stora ordfabriken* av Agnès de Lestrade & Valeria Docampo
- *Lejonet och musen* av Jerry Pinkney
- *Det var en gång och blir så mycket mer* av Johanna Schaible

Estetiska lärprocesser

Det estetiska perspektivet är framskrivet i styrdokumentet för fritidshem, grundskola och den anpassade grundskolan och det är tydligt att eleverna ska ges möjlighet att uttrycka sig genom exempelvis bild, musik, form, dans, rörelse, drama och film.

Alexandersson och Swärd (2015) skriver i en artikel publicerad av Skolverket att genom de estetiska lärprocesserna använder vi alla våra sinnen och på så sätt vidgas lärandet och eleverna ges möjlighet att knyta samman känslor, upplevelser, kunskaper, erfarenheter och analys till en helhet. Alla språk bör användas: talspråk, skriftspråk och de estetiska språken (musik, bild, dans, teater mm) för att formulera och gestalta lärande. De estetiska språken kan på många sätt möjliggöra kommunikation och lärande för elever som inte har det verbala språket. När olika uttrycksätt får integrera med varandra fördjupas och befästs kunskaperna. Estetiska uttrycksätt kan användas både som stöd för att lära sig något annat och som ett innehåll i sig.

Vygotskij (1995) skriver att en undervisning som inkluderar estetiska uttrycksätt bidrar till att delaktighet, tillgänglighet och likvärdighet hamnar i fokus genom att rätten att delta i kommunikation och bli lyssnad på oavsett förutsättningar och bakgrund blir självklar. Det är våra personliga reflektioner och erfarenheter som utgör själva utgångspunkten. Att delta i estetiska

aktiviteter och lärandeprocesser kan med andra ord ses som en demokratisk rättighet.

Digital yta för inspiration och erfarenhetsutbyte

Ett gemensamt Team för alla deltagare har varit central för satsningen. Tanken med Teamet var att det skulle vara ett ställe där all information fanns samlad och där deltagarna enkelt kunde dela med sig av idéer till andra och ställa frågor om de hade funderingar. De deltagare som ville kunde också ha en egen sluten kanal för sitt lokala arbete på skolan.

På Teamets SharePoint har varje bilderbokstitel en egen sida med en kort sammanfattning av boken, lite fakta om upphovsmakaren samt förslag och idéer på hur man kan jobba med boken på olika sätt. Det finns även en särskild sida om hur man kan gå till väga för att dansa en bok (något som det också gavs smakprov på under de fysiska träffarna). En fördel är att Teamet med tillhörande SharePoint finns kvar även efter satsningens officiella slut. Allt material finns samlat där.

Resultat och slutsatser

Lässtimulerande arbetssätt

Utifrån de sju bilderböckerna som ingick i satsningen har deltagarna använt sig av och utforskat flera olika arbetssätt och estetiska uttrycksformer. Många har valt att arbeta med bild i olika former liksom drama och textsamtal kopplat till litteraturen. Sammantaget har skolorna visat stor mångsidighet och även arbetat med animering, låtit eleverna skriva dikter och andra sorts texter, arbetat med film med hjälp av appen iMovie. Bilderböckerna *Resan* samt *Lejonet och musen* har varit de böcker som flest har valt att arbeta med. Samtliga titlar har använts i arbetet, dock inte alla på alla skolor.

Deltagarna har enligt utvärderingen varit nöjda med de utvalda böckerna och hämtat idéer och inspiration från Medioteket och ifrån varandra. Skolorna har visat på en stor mångsidighet och berättat om givande textsamtal t ex om medbestämmande och demokrati utifrån bilderboken *Gropen*.

Bilderböckerna har enligt deltagarna varit en bra utgångspunkt för att arbeta med estetiska uttrycksformer och stimulerat fantasin hos eleverna samt gett möjlighet till diskussioner om de känslor och tankar som litteraturen väckt.

Foto: Nina Grensjö Gullingskolan

Läs- och språkutveckling

Några av de elever som fritidshem och skolbibliotek arbetat med i satsningen “Berättande bilder – talande böcker” har behövt extra stöd i sin språkutveckling. Bilderböckerna har öppnat för gemensam läsning och berättande samt skapande i bild, lek, drama, dans och film. Detta är sammantaget aktiviteter där språk och berättande ges stort utrymme och som uppmuntrar till språklig kommunikation (Pihlgren, 2022). I de tidiga åren i skolan är högläsning med fördjupade diskussioner en utmärkt aktivitet för att stötta och träna förståelsen av skriftspråket (Westlund, 2019).

Högläsningen, läsberättande och samtal om texten ger förutom träning i att uttrycka sig också träning i att lyssna vilket gynnar språkutvecklingen och ordförrådet (Kaya, 2016). Arbetet med bilderböcker tränar även elever i att tolka och läsa bilder och omger dem med mycket språklig stimulans (Nikolajeva, 2000).

Några av de deltagande skolorna gav exempel på hur inte minst nyanlända elever utvecklat sin svenska och börjat berätta utifrån den textlösa bilderboken *Resan*. En skola lät eleverna skriva dikter med inspiration från *Den stora ordfabriken*. Ett exempel från häftet med dikter:

Nu i vinter faller det glittrande ljuset

Allihop borde vänta på höst

Jag dansar och skrattar

Vi tittar på en stjärnhimmel

Och hoppas på oss.

En av rektorerna berättar att skolans fritidshem under satsningen har startat flera läsgrupper där fokus har varit på elevernas språkutveckling. Det har enligt rektorn även resulterat i att elever i förskoleklassen har knäckt läskoden.

Samarbete

Enkäten visar att närmare 70 % av de som svarat på enkäten anser att samarbetet mellan skolbibliotek och fritidshem har fungerat bra eller mycket bra. Under vår första träff med de deltagande skolorna fick de skatta sitt samarbete på en skala från *inget samarbete* till *mycket samarbete*. Samma skattning gjordes vid det avslutande tillfället ett år senare och visar att samarbetet ökat under satsningens gång på ca 70% av de deltagande skolorna som genomförde skattningen.

Sammantaget ser vi en ökning av samarbetet mellan skolbiblioteket och fritidspersonalen. Detta är förstås glädjande och positivt men hur samarbetet ser ut och tar sig uttryck skiljer sig åt mellan skolorna. Samarbetet kan vara enbart med en person på en av fritidshemsavdelningarna eller mellan förskoleklassen och den som arbetar på skolbiblioteket. På en av skolorna kan rektorn tydligt se att det efter satsningens genomförande är fler av de som arbetar på fritis som vänder sig till skolbiblioteket och tar med sig eleverna dit för att läsa tillsammans än tidigare.

Vi som har samordnat satsningen definierade inte i förväg hur vi tänkt oss att samarbetet borde se ut eller vad vi lägger i begreppet samarbete. Samarbetet kan beskrivas som en skolbibliotekarie uttrycker det: ”Samarbetet är både spontant, inbokade besök och projekt som detta, ofta deltar personal från fritids även vid klassbesöken”. En annan skolbibliotekarie menar att satsningen ”Berättande bilder-talande böcker varit en bra start till att hitta olika former av samarbeten”.

Utmaningar

Den största utmaningen som försvårat för stärkt samarbete har enligt deltagarna varit brist på tid att planera tillsammans och även tid till att genomföra de aktiviteter som planerats. När skolorna anmälde sig angavs gemensam planeringstid som en förutsättning för att få till ett bra samarbete, men detta har inte alltid fungerat. Orsaker som anges i enkäten har varit personalbrist, ofta på grund av sjukdom på fritis. Vi menar att skolledningen på de deltagande skolorna har ett ansvar för att ge förutsättningar och skapa den tid för planering som krävs för välfungerande samarbeten.

Ibland har det varit brist på lämpliga lokaler för att kunna genomföra aktiviteter. Att planera tiden och avgränsa själva tillfället då aktivitet ägt rum har ibland också varit en utmaning. Ofta tyckte elever så mycket om att prata om bilderna så det var svårt att få in annat som var planerat från början. För vissa deltagare var det ibland svårt att motivera och locka eleverna att vilja delta i läsningen och aktiviteterna, i alla fall i början av satsningen när även personalen var ovan och lite osäker.

Att skapa relationer mellan eleverna och boken var också en utmaning på någon skola, särskilt i konkurrens med digital teknik. Eleverna väljer ofta dator framför böcker. En annan svårighet som anges i enkäten är möjligheten att gemensamt följa upp och utvärdera olika aktiviteter och stämma av med varandra. Ibland har problemet beskrivits som att man tänkt för stort från början och velat för mycket.

En slutlig utmaning har varit brist på digitala enheter för personalen på fritidshemmen på några av skolorna. De behöver ofta dela på en dator vilket har försvårat kommunikationen med deltagarna i satsningen och även vid någon skola försvårat arbetet med digitala verktyg samt möjligheten att ta del av innehållet på Teams och vara aktiva där.

Eleveflektoner

Vad har då eleverna tyckt om arbetet? Den generella bilden som förmedlats av personalen och som även visade sig vid Mediotekets besök på skolorna är övervägande mycket positiv. Några citat från enkäten som svar på frågan om vad har eleverna tyckt om arbetet:

- *Dom har älskat att komma till biblioteket.*
- *Eleverna gillade det! De ville gärna följa med och jobba med böckerna – t o m när de plockat fram ipads.*
- *Barnen har längtat till tillfällena och entusiastiskt pratat om dem. De har deltagit aktivt och med glädje.*
- *Eleverna var taggade inför varje tillfälle och tyckte det var spännande att arbeta med boken.*
- *Avvaktande undrande i början. När vi kommit igång engagerade, de flesta har tyckt det var roligt.*
- *Blandat, men mest positivt.*
- *De har tyckt att det var roligt och ofta frågat när det är dags för nästa gång med Silent books. De har lärt sig uttrycket/ordet silent books.*
- *Dom har varit nyfikna, men ibland har dom varit för trötta efter en hel skoldag.*
- *De tyckte så mycket om böcker.*

Flera deltagare har dock uttryckt att det har fungerat bäst att arbeta med satsningen i mindre grupper under skoltid i stället för under fritidstid. Dels beroende på elevernas ork, dels beroende på att personalsituationen på fritis inte alltid tillåter arbete i mindre grupper. Ibland har arbetet kunnat påbörjas under skoltid och sedan fortsätta på fritidstiden.

Dramatisering av *Lejonet på musen* på Lillholmsskolan. Jägarna fångar lejonet i sitt nät.

Foto: My Froster

Avslutande tankar

På en avslutande träff i maj fick deltagarna berätta för varandra hur de arbetat med de utvalda bilderböckerna på sina skolor under läsåret. Under redovisningarna blev det tydligt hur mycket positivt som har skett under satsningens gång. De elever som deltagit i aktiviteterna har i många fall tagit stora kliv framåt i sin språkutveckling och fått ett läsintresse. En deltagare uttryckte det så här i enkäten som svar på frågan om vad de tyckt fungerat allra bäst med satsningen: ”Att man har skapat ett intresse för läsning men på ett kreativt sätt som utvecklar språkutvecklingen”.

En annan av deltagarna menade att det som har varit bäst med satsningen är att se utvecklingen hos barnen som deltagit och se hur de vuxit som individer, utvecklat sitt språk och numer deltar på ett annat mer aktivt sätt i klassrummet. En annat citat från enkäten: ”vi har fått med elever som inte brukar vara aktiva”.

Så även om det har funnits olika organisatoriska utmaningar på flertalet skolor så har arbetet varit framgångsrikt. Många av deltagare har också uttryckt att det har varit roligt att arbeta med bilderböcker och att de kommer att fortsätta arbeta tillsammans som skolbibliotek och fritidshem även i fortsättningen. Det ser vi som ett kvitto på att satsningen har nått sitt syfte. Inför en eventuell ny omgång av satsningen bör vi dock fundera vidare över om det är bättre med en kortare satsning på en termin i stället för ett läsår? Det har varit svårt att hålla samma fokus och engagemang under ett helt läsår.

Många skolor har initialt haft stora planer och allt har av olika skäl inte blivit uppfyllt. Men det är viktigt att ändå kunna se allt som faktiskt blivit gjort och känna stolthet över det. Och såklart att glädjas tillsammans över allt roligt på vägen!

Mediateket augusti 2023

Jenny Karlsson och Maria Ronnås

Referenser

Alexandersson, U. & Swärd, A-K. (2015). *Del 6: Estetiska lärprocesser. Modul: Tematiska arbetssätt och digitala verktyg*. Stockholm: Skolverket.

Edwards, A. (2019). *Bilderbokens mångfald och möjligheter*. Stockholm: Natur & Kultur.

Nikolajeva, M. (2017). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur.

IBBY Sverige (2018). *Silent books II Rapport från en uppföljning, att använda textlösa bildböcker i grupp*.

Kaya, A. (2016) *Att undervisa nyanlända Metoder, Reflektioner & Erfarenheter*. Stockholm: Natur & Kultur.

Limberg, L., Hultgren, F. & Johansson, M. *Skolbibliotek och lärande*. (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur.

Pihlgren, A. (2022) *Språkdiraktik i fritidshemmet – språkundervisning medan livet levs*. Stockholm: Natur & Kultur.

Rhedin, U. (1992) *Bilderboken: på väg mot en teori*. Stockholm: Alfabet.

Vygotskij, L. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Westlund, B (2019) *Att undervisa för livslångt lärande, didaktiska perspektiv*. Stockholm: Natur & Kultur.